DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)

7. december 2000 *

I sag C-214/99,

angående en anmodning, som Tampereen käräjäoikeus (Finland) i medfør af artikel 234 EF har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Neste Markkinointi Oy

mod

Yötuuli Ky m.fl.,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF),

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, C. Gulmann (refererende dommer), og dommerne V. Skouris, J.-P. Puissochet, R. Schintgen og F. Macken,

* Processprog: finsk.

generaladvokat: N. Fennelly
justitssekretær: ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Neste Markkinointi Oy ved advokaterne T. Huopalainen og V. Ollikainen

— den franske regering ved kontorchef K. Rispal-Bellanger og fuldmægtig R. Loosli-Surrans, begge Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved K. Leivo, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 18. maj 2000 er afgivet mundtlige indlæg af Neste Markkinointi Oy ved T. Huopalainen og V. Ollikainen, af den franske regering ved R. Loosli-Surrans, og af Kommissionen ved E. Paasivirta og M. Erhart, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 6. juli 2000,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 1. juni 1999, indgået til Domstolen den 7. juni 1999, har Tampereen käräjäoikeus i medfør af artikel 234 EF forelagt et præjudicielt spørgsmål vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF).

2 Spørgsmålet er blevet rejst i en sag mellem Neste Markkinointi Oy (herefter »Neste«) og Yötuuli Ky (herefter »Yötuuli«) og dets ansvarlige kommanditister vedrørende en aftale om en tankstation.

Tvisten i hovedsagen

3 I 1986 indgik de finske selskaber Yötuuli og Kesoil Oy med virkning fra den 7. oktober 1986 en samarbejds- og forhandlingskontrakt (herefter »kontrakten«), hvorefter Yötuuli tilsluttede sig Kesoil Oy's forhandlernet og forpligtede sig til på sine tankstationer kun at sælge olie- og specialprodukter fra Kesoil Oy.

4 Kontraktens varighed var aftalt til ti år. Det var fastsat i kontrakten, at den efter udløbet af de ti år kunne opsiges af Yötuuli med et års varsel.

5 Kesoil Oy blev den 31. december 1995 opkøbt af et selskab, der efterfølgende fusionerede med to andre selskaber, der dannede Neste, som således blev den anden kontraktpart.

6 Yötuuli meddelte ved rekommanderet skrivelse af 23. juni 1998 Neste sin beslutning om at ophøre med at købe brændstoffer af Neste med virkning fra den 1. juli 1998.

7 Neste afhentede sit materiel og anlagde ved Tampereen käräjäoikeus sag mod Yötuuli og dets ansvarlige kommanditister med påstand om erstatning for den skade, Neste havde lidt ved, at kontrakten var blevet opsagt uden overholdelse af opsigelsesvarslet.

8 De sagsøgte har ved den nationale ret påstået frifindelse med den begrundelse, at kontrakten om eksklusiv købspligt er i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, hvorfor den i henhold til samme bestemmelses stk. 2, ikke har nogen retsvirkning.

9 Neste har heroverfor fastholdt, at kontrakten ikke er i strid med traktatens artikel 85, stk. 1.

10 Den forelæggende ret har anført, at tvisten rejser spørgsmål om fortolkningen og anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1 og stk. 2. Ifølge retten rejser sagen

ligeledes spørgsmål om fortolkningen og anvendelsen af artikel 10 og artikel 12 i Kommissionens forordning (EØF) nr. 1984/83 af 22. juni 1983 om anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 3, på kategorier af eksklusive købsaftaler (EFT L 173, s. 5). Sagsøgeren har for retten hævdet, at traktatens artikel 85, stk. 1, ikke finder anvendelse på kontrakten i henhold til artikel 10 i denne forordning, idet kontrakten ikke var indgået for et ubestemt tidsrum i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i forordningens artikel 12, stk. 1, litra c), mens de sagsøgte heroverfor har gjort gældende, at kontrakten, der efter udløbet af de ti år automatisk blev forlænget, skal anses for en kontrakt indgået for et ubestemt tidsrum.

11 Den forelæggende ret har imidlertid præciseret, at forelæggelsen alene vedrører fortolkningen af traktatens artikel 85, stk. 1.

12 Retten har henvist til Domstolens dom af 12. december 1967 (sag 23/67, Brasserie de Haecht, Sml. 1965-1968, s. 421, org. ref.: Rec. s. 525) og af 28. februar 1991 (sag C-234/89, Delimitis, Sml. I, s. 935) vedrørende eksklusive købsaftaler for øl.

13 Retten har navnlig af præmis 19-27 i Delimitis-dommen udledt, at anvendelsen af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, for det første kræver, at kontrakten i kraft af den økonomiske og retlige sammenhæng, hvori den indgår, gør adgangen til markedet eller forøgelsen af en markedsandel vanskeligere. Der skal herved tages hensyn til, at kontrakten indgår i en række lignende aftaler, som tilsammen påvirker konkurrencen. Forbuddets anvendelse forudsætter under alle omstændigheder, at kontrakten bidrager væsentligt til den afskærmning af markedet, som aftalekomplekset medfører. Om den enkelte kontrakt bidrager hertil, afhænger i denne forbindelse af kontraktparternes stilling på det pågældende marked og af kontraktens varighed.

14 Den nationale ret har fastslået, at en kontrakt som den i hovedsagen omhandlede, set i sammenhæng med andre kontrakter, der med hensyn til varighed ligner den, ikke synes at have mærkbar indvirkning på opdelingen af brændstofmarkedet. Ifølge retten begrænser kontrakter, der er indgået for en tidsbegrænset periode på flere år, adgangen til markedet betydeligt mere end de aftaler, der når som helst kan opsiges med et kortere varsel. Det vil således ikke være vilkårligt at opdele dem og alene lade den første form for aftaler, og ikke den anden, være omfattet af forbuddet, der støttes på aftalekompleksets samlede virkning, når den anden form for aftaler alene udgør en lille del af leverandørens kontrakter, der ikke bidrager væsentligt til den samlede virkning.

15 Den forelæggende ret er derfor af den opfattelse, at de sagsøgte skulle have overholdt opsigelsesbestemmelsen.

16 Retten har imidlertid anført, at fællesskabsretten på det pågældende område ikke er utvetydig, og retten har overvejet, om den løsning, som retten har udledt af Delimitis-dommen, kunne være i strid med retssikkerhedsprincippet.

17 Den nationale ret har anført, at Retten i Første Instans i sin dom af 8. juni 1995 (sag T-7/93, Langnese-Iglo mod Kommissionen, Sml. II, s. 1533) vedrørende eksklusive købsaftaler for is fastslog, at det ved vurderingen af, i hvilket omfang de omtvistede aftaler bidrager til den kumulative virkning, der er konstateret, ikke er muligt at opdele et net af aftaler, der er indgået af en enkelt producent, således at de aftaler, der har mærkbar virkning, er omfattet af forbuddet. Vurderingen skal omfatte alle de enkelte aftaler, som producenten har indgået, og som nettet består af.

18 Den nationale ret har tilføjet, at Retten i sin dom af 8. juni 1995 (sag T-9/93, Schöller mod Kommissionen, Sml. II, s. 1611) ligeledes vedrørende eksklusive

købsaftaler for is ikke udtrykkeligt udtalte sig om det sagsøgende selskabs påstand om, at Kommissionen ikke havde taget tilstrækkeligt hensyn til aftalernes relativt korte løbetid. Aftalerne kunne efter udløbet af det andet år efter deres ikrafttrædelse opsiges ved udgangen af hvert kalenderår.

19 Tampereen käräjäoikeus har under disse omstændigheder besluttet at udsætte sagen og stille Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Finder forbuddet i EF-traktatens artikel 85, stk. 1, anvendelse på en eksklusiv købsaftale, som en leverandør har indgået, og som videreforhandleren når som helst kan opsige med et års varsel, når samtlige eksklusive købsaftaler, som denne leverandør har indgået, enten i sig selv eller sammen med det net af ensartede aftaler, som samtlige leverandører har indgået, har en mærkbar indvirkning på afskærmningen af markedet, men hvor de aftaler, der på grund af deres gyldighedsperiode er af samme art som den omhandlede, kun udgør en meget lille andel af samtlige de eksklusive købsaftaler, der er indgået af samme leverandør, hvoraf hovedparten er tidsbegrænsede kontrakter indgået for mere end et år?«

Det præjudicielle spørgsmål

20 Neste har med hensyn til traktatens artikel 85, stk. 1, anført, at kontrakten, der til enhver tid kunne opsiges med et års varsel, skal adskilles fra de andre kontrakter, der er indgået med en løbetid på flere år. En kontrakts løbetid er væsentlig for vurderingen af den handlefrihed, der gives den kontraktpart, der er

bundet af en eksklusiv købepligt, hvilket bekræftes i Delimitis-dommen, præmis 26. En opsigelsesfrist på et år giver i denne henseende hver part mulighed for på rimelige betingelser at forberede sig på udskiftning af skilte, og tillader navnlig detailhandleren at fortsætte med de nødvendige ændringer efter at have besluttet sig for at skifte olieselskab. Kontrakten udgør således ikke en handelsbegrænsning for leverandørens medkontrahent.

21 Kontrakter, der er indgået af den samme leverandør vedrørende det samme produkt, men som indeholder forskellige bestemmelser, skal således vurderes forskelligt i henhold til traktatens artikel 85, stk. 1.

22 Neste har endvidere anført, at de af selskabet indgåede kontrakter, såsom den i hovedsagen omhandlede, alene har, også selv om de betragtes samlet, en helt minimal indflydelse på konkurrencevilkårene på det relevante brændstofmarked, idet der i juli 1998 alt i alt var 27 kontrakter. De har derfor ikke henhørt under forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1.

23 Den franske regering har gjort gældende, at det næppe er berettiget at opdele en erhvervsdrivendes aftalenet på grundlag af løbetiden for en række kontrakter med det formål at foretage en graduering på grundlag af antallet af kontrakter. En sådan sondring ville være kompleks, og endog vanskelig at anvende i visse tilfælde.

24 Kommissionen har anført, at når en leverandør etablerer et net af ensartede kontrakter, skal vurderingen af aftalekompleksets virkninger for konkurrencen

omfatte alle de enkelte kontrakter. Hvis kontrakterne betragtet under ét mærkbart begrænser konkurrencen, er de alle, ifølge Kommissionen, i strid med traktatens artikel 85, stk. 1. En opdeling af kontrakter eller af en række kontrakter om eksklusiv købepligt, alt efter om de er »uvæsentlige« eller ikke, vil uundgåeligt være vilkårlig. Retten har udtrykkeligt fastslået dette i henholdsvis præmis 129 og præmis 95 i dommene i sagerne Langnese-Iglo mod Kommissionen og Schöller mod Kommissionen.

25 Det bemærkes, at selv om eksklusive købsaftaler ikke har til formål at begrænse konkurrencen i artikel 85, stk. 1's forstand, bør det undersøges, om de ikke medfører, at konkurrencen hindres, begrænses eller fordrejes. Bedømmelsen af følgerne af en eksklusiv købsaftale skal ske ud fra den retlige og økonomiske sammenhæng, hvori aftalen optræder, og hvori den sammen med andre forhold kan medvirke til en samlet påvirkning af konkurrencen. Det skal derfor undersøges, hvilken indvirkning en sådan aftale — i forbindelse med andre lignende aftaler — har på muligheden for, at indenlandske konkurrenter eller konkurrenter fra andre medlemsstater vinder indpas på markedet eller forøger deres markedsandel (Delimitis-dommen, præmis 13, 14 og 15).

26 Med henblik herpå skal der foretages en gennemgang af arten og betydningen af det net af ensartede kontrakter, der forbinder et betydeligt antal salgssteder med flere leverandører, og — blandt de øvrige elementer i den økonomiske og retlige sammenhæng, som kontrakterne indgår i — tages hensyn til de elementer, der afgør muligheden for at komme ind på det pågældende marked. Det skal i denne forbindelse undersøges, om en ny konkurrent har realistiske og konkrete muligheder for at indgå i aftalekomplekset. Der skal ligeledes tages hensyn til konkurrencevilkårene på det relevante marked (Delimitis-dommen, præmis 21 og 22).

27 Fører undersøgelsen af alle de ensartede kontrakter til, at det relevante marked er vanskeligt tilgængeligt, må det vurderes, i hvilket omfang den pågældende

leverandørs aftaler bidrager til den samlede virkning af alle disse aftaler. Ifølge de fællesskabsretlige konkurrenceregler må de leverandører, der i væsentligt omfang bidrager hertil, bære ansvaret for en sådan afskærmning af markedet. Aftaler, der er indgået af leverandører, som ikke i væsentligt omfang bidrager til den samlede virkning, falder således ikke ind under forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1. Ved vurderingen af, i hvilket omfang en leverandørs aftaler bidrager til den samlede afskærmning af markedet, skal der tages hensyn til aftaleparternes stilling på markedet. Denne afhænger bl.a. af de pågældende aftalers varighed. Såfremt denne åbenbart er uforholdsmæssig lang, set i forhold til den gennemsnitlige varighed af de aftaler, der sædvanligvis indgås på det relevante marked, er den enkelte aftale omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1 (Delimitis-dommen, præmis 24, 25 og 26).

28 Den nationale ret har i sin forelæggelseskendelse fastslået, at kontrakten er en del af et net af eksklusive købsaftaler, hvorigennem brændstofmarkedet for en stor dels vedkommende er blevet afskærmet.

29 I øvrigt fremgår det af de oplysninger, der er blevet fremlagt for den nationale ret, og som ikke er bestridt, i det væsentlige:

— Antallet af tankstationer, der havde indgået en kontrakt som den omhandlede med Neste, var den 1. juli 1998 27 ud af de i alt 573 tankstationer, der var tilsluttet denne leverandørs distributionsnet, eller mindre end 5% heraf, eller 1,5% af de 1 799 tankstationer i Finland.

— De ovennævnte 27 tankstationers salgsmængde udgjorde 8% for benzins vedkommende og 10,48% for dieselolies vedkommende af det samlede salg inden for Neste's distributionsnet, eller 2,48% for benzins vedkommende og 1,07% for dieselolies vedkommende af den samlede salgsmængde i Finland.

— En væsentlig del af Neste's kontrakter med andre forhandlere var blevet ændret for at være omfattet af forordning nr. 1984/83 eller var allerede fritaget i henhold til forordningens artikel 12, stk. 2.

30 Den forelæggende ret spørger med sit præjudicielle spørgsmål nærmere bestemt, om kontrakter vedrørende levering af brændstof, der til enhver tid kan opsiges med et års varsel, under de omstændigheder, der karakteriserer markedet for forhandling af brændstof i Finland, kan anses for ikke i væsentligt omfang at bidrage til den samlede virkning af afskærmningen af det nævnte marked og dermed for ikke at være omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, selv om kontrakterne er en del af et aftalekompleks indgået af den samme leverandør, der samlet set i væsentligt omfang bidrager til denne afskærmning.

31 Neste og den franske regering har med rette understreget, at en eksklusiv købskontrakt vedrørende brændstof på et vigtigt punkt adskiller sig fra en eksklusiv købskontrakt vedrørende andre varer, som f.eks. øl eller is, i det omfang der, ud fra et rent materielt synspunkt, alene sælges ét brændstofmærke på disse bestemte tankstationer.

32 Det fremgår af denne konstatering, at det væsentlige element for leverandøren i en kontrakttype som den i hovedsagen omhandlede ikke så meget er selve bestemmelsen om eksklusivitet som varigheden af den af forhandleren påtagne købsforpligtelse, og at denne varighed udgør den afgørende faktor for virkningen af afskærmningen af markedet.

33 Det bemærkes, som også foreslået af den forelæggende ret, at kontrakter med tidsbegrænset løbetid indgået for flere år i højere grad kan hindre adgangen til markedet end de kontrakter, der til enhver tid kan opsiges med et kortere varsel.

34 På området for aftaler om tankstationer er de af leverandøren påtagne forpligtelser almindeligvis betydelige, hvad angår investeringer, med henblik på at indrette salgsstedet med det solgte mærke. En ændring af leverandør kræver derfor oftest ud fra et teknisk synspunkt en vis frist.

35 Hvad angår disse særlige elementer kan et opsigelsesvarsel på et år på rimelig vis sikre hver kontraktparts økonomiske og retlige interesser og begrænse den restriktion, som kontrakten indebærer for konkurrencen på markedet for forhandling af brændstof.

36 Når kontrakterne, som det er tilfældet i hovedsagen, til enhver tid kan opsiges med et varsel på et år og alene udgør en meget lille del af alle de eksklusive købsaftaler, som én forhandler har indgået, må det fastslås, at de ikke i væsentligt omfang bidrager til den samlede virkning i den betydning, hvori udtrykket er anvendt i Delimitis-dommen, og at de således falder uden for anvendelsesområdet for forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1.

37 Den omstændighed, at én leverandørs aftalenet undtagelsesvist opdeles, er ikke vilkårlig og bringer ikke retssikkerhedsprincippet i fare. En sådan opdeling foretages ud fra en konkret vurdering af den pågældende erhvervsdrivendes stilling på det relevante marked, idet vurderingen, der er baseret på et objektivt kriterium, som er særlig relevant, for så vidt som det tager hensyn til markedets egenart, tilsigter at begrænse den manglende retsvirkning til de af leverandørens kontrakter, der samlet set har en væsentlig indvirkning på den samlede virkning af afskærmningen af markedet.

38 I modsætning til, hvad Kommissionen har anført i sine indlæg, er denne løsning ikke i strid med Delimitis-dommen. Hvis denne dom — i sammenhæng med den sag, hvori der blev afsagt dom — i præmis 25 og 26 har præciseret kriterierne for vurdering af betydningen af det bidrag, som én leverandørs »kontrakter«, uden nærmere præcisering, yder til den samlede virkning af afskærmningen af markedet, er det ikke udelukket at foretage en vurdering, hvor dette bidrag opdeles på de forskellige grupper af kontrakter, som en bestemt leverandør kunne have indgået.

39 Det stillede spørgsmål skal derfor besvares med, at forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, ikke finder anvendelse på en eksklusiv købsaftale, som en brændstofleverandør har indgået, og som videreforhandleren når som helst kan opsige med et års varsel, når samtlige eksklusive købsaftaler, som denne leverandør har indgået, enten i sig selv eller sammen med det net af ensartede aftaler, som samtlige leverandører har indgået, har en mærkbar indvirkning på afskærmningen af markedet, men hvor aftaler, der på grund af deres gyldighedsperiode er af samme art som den i hovedsagen omhandlede, kun udgør en meget lille andel af samtlige de eksklusive købsaftaler, der er indgået af samme leverandør, hvoraf hovedparten er tidsbegrænsede kontrakter indgået for mere end et år.

Sagens omkostninger

40 De udgifter, der er afholdt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende det spørgsmål, der er forelagt af Tampereen käräjäoikeus ved kendelse af 1. juni 1999, for ret:

Forbuddet i EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF) finder ikke anvendelse på en eksklusiv købsaftale, som en brændstofleverandør har indgået, og som videreforhandleren når som helst kan opsige med et års varsel, når samtlige eksklusive købsaftaler, som denne leverandør har indgået, enten i sig selv eller sammen med det net af ensartede aftaler, som samtlige leverandører har indgået, har en mærkbar indvirkning på afskærmningen af markedet, men hvor de aftaler, der på grund af deres gyldighedsperiode er af samme art som den i hovedsagen omhandlede, kun udgør en meget lille andel af samtlige de eksklusive købsaftaler, der er indgået af samme leverandør, hvoraf hovedparten er tidsbegrænsede kontrakter indgået for mere end et år.

Gulmann Skouris Puissochet

Schintgen Macken

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 7. december 2000.

R. Grass

Justitssekretær

C. Gulmann

Formand for Sjette Afdeling